

insignis, cum aut falsa, aut incognita res approbaretur: neque hoc quidquam esse turpius, quam cognitioni & perceptioni assertionem approbationemque præcurrere.

Huic rationi quod erat consentaneum, faciebat, ut contra omnium sententias dies jam plerosque^b deduceret: ut, cum in eadem re paria contrariis in partibus momenta rationum invenirentur, facilius ab utraque parte assertio sustineretur. Hanc Academiam novam appellant: quæ mihi vetus videtur: si quidem Platonem ex illa vetere numeramus. Cujus in libris nihil affirmatur, & in utramque partem multa differuntur, de omnibus quæritur, nihil certi dicitur. Sed tamen illa, quam exposui, vetus; hæc nova nominetur: quæ usque ad Carneadem perducta, qui quartus ab Arcefila fuit, in eadem Arcefilæ ratione permansit. Carneades autem nullius philosophiæ partis ignarus, & ut cognovi ex iis, qui illum audierant, maximeque ex Epicureo Zenone, qui cum ab eo plurimum dissentiret, unum tamen præter cæteros mirabatur, incredibili quadam fuit facultate *** *Reliqua desiderantur.*

^b Idem. differret

DE

DE FINIBUS
BONORUM ET MALORUM,

AD M. BRUTUM,

LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM.

HIS quinque de Finibus bonorum & malorum libris excussa sunt veterum Philosophorum, sed præcipue Epicuri, Stoicorum, & Peripateticorum de summo bono & malo sententiæ: is est enim, quem Finem Bonorum & Malorum, imitatus Græcos, dixit, qui τέρτος, quod est in quaque re summum, appellant; cap. 12. Et prima quidem disputatio, quæ in Epicuri sententiâ versatur & explicanda & rejicienda, duobus primis libris continetur. Ea fingitur habita esse in Cumano Ciceronis, cum eo L. Torquatus & C. Triarius salutandi Ciceronis causa venissent. Torquatus Epicurei partes suscipit, & libro I. explicat Epicuri sententiâ. Hujus disputationi præmittitur a Cicerone reprehensio philosophiæ Epicureæ in universum omnis: cap. 6. 7. Ipsi autem, quæ Torquato tribuitur, disputationis hæc est summa: Epicurum summum bonum posuisse in voluptate, summum malum in dolore, quod omne animal simul atque natum sit, voluptate gaudeat, dolorem aspernetur & repellat, quantum possit: ex quo intelligatur, natura id omnibus insitum esse, ut voluptatem summum bonum putent: neque tam argumentatione hic opus esse, quam mediocri admonitione & animadversione: sed rectius agere tamen eos, qui, quod multa contra voluptatem dicantur, rationibus conquisitis de ea re disputandum putent: cap. 9. Qui accusent voluptatem, doloremque laudent, non ipsam voluptatem, sed eos potius accusare, qui blanditiis presentium voluptatum corrupti, futuros dolores non provideant, aut perferendis doloribus parvis

parvis majores non repellant : cap. 10. Neque vero voluptatem intelligi eam solam, quæ suavitare aliqua naturam ipsam moveat, sed eam potissimum, quæ percipiatur omni dolore detractio; quod ipsa illa molestia detractio, consecutionem voluptatis afferat : cap. 11. Voluptatem autem esse summum bonum, dolorem summum malum, ex eo intelligi, quod nihil beatus esse possit eo, qui perpetuis fruatur animo & corpore voluptatibus, nullo dolore nec impediante, nec impendente; nil contra miserius eo qui maximis confectus sit animi corporisque doloribus, nulla spe proposita fore melius aliquando, nulla neque presente, neque expectata voluptate : cap. 12. Qui in una virtute, nominis splendore capri, summum bonum ponant, non videre, eam ne expectandam quidem videri, nisi voluptatem efficeret, & esset omnium virtutum quidam ad voluptatem cursus : cap. 13. 16. Nullum igitur esse errorem in ipsis finibus, sed in his rebus, e quibus efficiantur. Fateri autem se, animi voluptatem & dolorem e corpore nasci : sed esse tamen animi voluptatem & dolorem majorem eo, qui in corpore sit, quod corpore presentia tantum sentiamus, animo præterita etiam & futura, quorum magna vis sit ad voluptatem & dolorem augendum, prout sapiens quisque aut stultus sit. Itaque Epicurum etiam, nemini nisi sapienti voluptatem illam, nemini nisi stulto dolorem tribuere; cap. 17. &c. Neque tandem amicitiam, isto summo bono constituro, tolli, quod omnium rerum, quas ad suaviter vivendum sapientia comparaverit, nihil majus amicitia, nihil jucundius sit. ERNESTUS.

Vide Mureti Var. Lect. lib. XVII. cap. 1. cui titulus : Recte ne inscripti libri M. Tullii; De Finibus bonorum & malorum.

NON

I. ON eram nescius, Brute, cum, quæ summis ingenii exquisitaque doctrina philosophi Græco sermone tractavissent, ea Latinis literis mandarem¹, fore, ut hic noster labor in varias reprehensiones incurreret. Nam quibusdam, & iis quidem non admodum indoctis, totum hoc displicet philosophari. Quidam autem non id tam reprehendunt, si remissius agatur: sed tantum studium, tamque multam operam ponendam in eo non arbitrantur. E-runt etiam, & hi quidem eruditi Græcis literis, contemnentes Latinas, qui se dicant in Græcis legendis operam malle consumere. Postremo aliquos futuros suspicor, qui me ad alias literas vocent: genus hoc scribendi, etsi sit elegans, personæ tamen & dignitatis esse negent. Contra quos omnes dicendum breviter existimo.

Quanquam philosophiæ quidem vituperatoribus satis responsum est eo libro, quo a nobis philosophia defensa & collaudata est, cum esset accusata & vituperata ab Hortensio². Qui liber cum & tibi probatus videretur, & iis, quos ego posse judicare arbitrari; plura suscepi, veritus ne movere hominum studia viderer, retinere non posse.

Qui autem, si maxime hoc placeat, moderatius tamen id volunt fieri, difficilem quandam temperantiam postulant in eo, quod semel jam missum³, coerceri, reprimitur non potest: ut propemodum justioribus⁴ utamur illis, qui omnino avo-

¹ Mandarem] Ego & tu. Nam Brutus quoque in hanc exercitationem studiosè incubebat. Liber ejus de virtute cum alibi, tum hoc ipso in proœmio a Cicerone laudatur. Veteres grammatici citant librum ejusdem de officio, sive *περὶ ὑποκρίσεως*, ut eum vocat Seneca, lib. xiv. epistoliarum. Cic. lib. 11. Acad. cap. 3. Brutus quidem, inquit, noster, excellens omni genere laudis, sic philosophiam Latinis literis persequitur, nihil ut istidem de rebus Græcis desideres. Muretus.

² Ab Hortensio] Hortensium abhorruisse a philosophia, vel hinc colligi potest. Neque sane mirum est, piscinario illi philosophiam parum probatam fuisse. Lege, quæ de eo narrat Macrobii lib. III. Saturnaliorum: non quæres, cur ejusmodi homini philosophia forederit. Idem.

³ Missum] Ut eo respexisse videatur Cicerone, quod dici solet, telum emissum revocari non posse. Morelius. Lego, *admissum*, id est, incitarum. Metaphora ab equis: in qua perstitit etiam, cum addit, *coerceri ac reprimi*. Mureti.

⁴ Justioribus utamur illis] Justiores in nos sint illi. Idem.

avocent a philosophia, quam iis, qui rebus infinitis modum constituunt; in reque eo meliore, quo major sit, mediocritatem desiderent. Sive enim ad sapientiam perveniri potest: non paranda nobis solum ea, sed fruenda etiam sapientia est. Sive hoc difficile est: tamen nec modus est ullus investigandi veri, nisi inveneris: & quærendi defatigatio turpis est, cum id, quod quæritur, sit pulcherrimum. Etenim si delectamur, cum scribimus; quis est tam invidus, qui ab eo nos abducatur? sin laboramus; quis est qui alienæ modum statuat industria? Nam, ut Terentianus Chremes non inhumans, qui novum vicinum non vult

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique: non enim illum ab industria, sed ab illiberali labore deterret: sic isti curiosi, quos offendit noster minime nobis injucundus labor.

II. His igitur est difficilior satisfacere, qui se Latina scripta dicunt contemnere. In quibus hoc primum est, in quo admirer; cur in gravissimis rebus non delectet eos patrius sermo, cum iidem fabellas Latinas, ad verbum de Græcis expressas, non inviti legant. Quis enim tam inimicus pane nomini Romano est, qui Ennii Medeam, aut Antiopam Pacuvii spernat aut rejiciat? qui se iidem Euripidis fabulis delectari dicat, Latinas literas oderit? Synephebos ego, inquit, potius Cæcili, aut Andriam Terentii, quam utramque Menandri legam? A quibus tantum dissentio, ut, cum Sophocles vel optime scripserit Elestram, tamen male conversam Atilii mihi legendam putem: de quo Licinius,

Ferream scriptorem: verum, opinor, scriptorem tamen, ut legendus sit. Rudem enim esse omnino in nostris poetis, aut inertissimam segnitiam est, aut fastidii delicatissimi. Mihi quidem nulli satis eruditi videntur, quibus nostra ignota sunt. An,

Utinam ne in nemore nihil minus legimus, quam hoc idem Græcum: quæ autem de bene beateque vivendo a Platone disputata sunt, hæc explicari non placebit Latine?

Quod

Quod si nos non interpretum fungimur munere, sed tuetur ea, quæ dicta sunt ab iis, quos probamus, eisque nostrum judicium & nostrum scribendi ordinem adjungimus: quid habent, cur Græca anteponant iis, quæ & splendide dicta sint, neque sint conversa de Græcis? Nam si dicerent, ab illis has res esse tractatas: ne ipsos quidem Græcos est cur tam multos legant, quam legendi sunt. Quid enim est a Chrysippo prætermisum in Stoicis? legimus tamen Diogenem, Antipatrum, Mnesarchum, Panætium, multos alios, in primisque familiarem nostrum Posidonium. Quid Theophrastus? mediocriterne delectat, cum tractat locos ab Aristotele ante tractatos? Quid Epicurei? num desistunt de iidem, de quibus & ab Epicuro scriptum est, & ab antiquis, ad arbitrium suum scribere? Quod si Græci leguntur a Græcis iidem de rebus alia ratione compositis: quid est, cur nostri a nostris non legantur?

III. Quanquam si plane sic verterem Platonem, aut Aristotelem, ut verterent nostri poætæ fabulas; male, credo, mererer de meis civibus, si ad eorum cognitionem divina illa ingenia transferrem. Sed id neque feci adhuc, nec mihi tamen, ne faciam, interdixtum puto. Locos quidem quosdam, si videbitur, transferam, & maxime ab iis, quos modo nominavi, cum incidit, ut id apte fieri possit: ut ab Homero Ennius, Afranius a Menandro solet.

Nec vero, ut noster Lucilius, recusabo, quo minus omnes mea legant. Utinam esset ille Persius! Scipio vero & Rutilius multo etiam magis! quorum ille judicium reformidans, Tarentinis ait se, & Consentinis, & Siculis scribere. Facete is quidem, sicut alias: sed nec tam docti tunc erant, ad quorum judicium elaboraret, & sunt illius scripta leviora; ut urbanitas summa appareat, doctrina mediocris.

Ego autem quem timeam lectorem, cum ad te, ne Græcis

Tom. II.

O

cis

⁵ Male, credo, mererer] Vel hæc *depravata* sunt intelligenda, vel legendum non male, credo, mererer, prout exhibent Mss. Scalig. & Ellenf. sec. Davif.

⁶ Sed id neque feci adhuc] Verterat ta-

men adolescens aliquot Platonis dialogos. Murer.

⁷ Utinam esset ille Persius] Vide lib. de Orat. II. cap. 6.

cis quidem cedentem in philosophia, audeam scribere? Quamquam a te ipso, id quidem facio, provocatus gratissimo mihi libro, quem ad me *De virtute* misisti. Sed ex eo credo quibusdam usu venire, ut abhorreant a Latinis, quod incidant in inculata quadam & horrida, de malis Græcis Latine scripta deterius. Quibus ego assentior, dummodo de iisdem rebus ne Græcos quidem legendos putent. Res vero bonas, verbis electis, graviter orateque dictatas, quis non legat? nisi qui se plane Græcum dici velit: ut a Scævola est prætor salutatus Athenis Albucius. Quem⁸ quidem locum cum multa venustate & omni sale idem Lucilius: apud quem præclare Scævola,

*Græcum te Albuci, quam Romanum, atque Sabinum,
Municipem Ponti⁹, Tritanni, centurionum,
Præclarorum hominum, ac primorum, signiferumque,
Maluisti dici. Græce ergo prætor Athenis,
Id quod maluisti, te, cum ad me accedi, saluro:
Χαῖρε, inquam, Τίτε: λήτορες¹⁰, τὴν ὅλην, cohorsque,
Χαῖρε, Τίτε: ἢνὸς ἡστίς μοι Ἀλβυκίος, ἢνὸς ἐχθρὸς.*

Sed jure Mucius. Ego autem satis mirari non queo, unde hoc sit tam insolens domesticarum rerum fastidium. Non est omnino hic docendi locus: sed ita sentio & sæpe disserui, Latinam linguam non modo non inopem, ut vulgo putarent, sed locupletiolem etiam esse quam Græcam. Quando enim, ne nobis dicam, aut oratoribus bonis, aut poetis, postea quidem quam fuit quem imitarentur, ullus orationis vel copiosæ, vel elegantis ornatus defuit?

IV. Ego vero, cum forensibus operis, laboribus, periculis,

⁸ Quem quidem locum J Ursinus, quem quidem locum. Davius, quem quidem locum. Vide lib. de Orat. II. 45.

⁹ Ponti, Tritanni J De T. Pontio centurione, vide Cic. de Senectute, cap. 10. De Tritanno, sive Tritannio, Plinius VII. 10. ¹⁰ Lictores J Quæ proxime antecedunt verba ex persona Scævola sunt: hæc autem, Lictores &c. ab ipso Lucilio pronuntiantur; cum dicat, post Scævola verba lictores ejusdem cohortemque prætoriam, quo magis Græcæ salutatione Albucius cluderetur, exclamaf-

se simul omnes, prætoris exemplo, Χαῖρε. Erat autem hoc tempore adolescens Albucius. De quo in Bruto cap. 35. & in Oratione de provinciis cons. cap. 7. Scævola hic est Q. Mucius augur, gener C. Lælii, focer L. Crassi oratoris, accusatus postea reperundarum ab hoc Albucio, ut legitur in Bruto, cap. 26. Quam accusationem spectavit Lucilius poeta in illo versu.

Hinc hostis Muci Albucius, hinc inimicus. Manutius.

lis, non deseruisse mihi videor præsidium, in quo a populo Romano locatus sum: debeo profecto, quantumcumque possum, in eo quoque elaborare, ut sint opera, studio, labore meo doctiores cives mei, nec cum illis tantopere pugnare, qui Græca legere malint (modo legant illa ipsa, nec simulent) & iis servire, qui vel utrisque literis uti velint, vel si suas habent, illas non magnopere desiderent.

Qui autem alia malunt scribi a nobis, æqui esse debent, quod & scripta multa sunt, sic ut plura nemini e nostris; & scribentur fortasse plura, si vita suppetet: & tamen qui diligenter hæc, quæ de philosophia literis mandamus, legere assueverit, judicabit nulla ad legendum his esse potiora. Quid est enim in vita tantopere quærendum, quam cum omnia in philosophia, tum id, quod his libris quæritur, quid sit finis, quid extremum, quid ultimum, quo sint omnia bene vivendi recteque faciendi consilia referenda? quid sequatur natura, ut summum ex rebus expetendis? quid fugiat, ut extremum malorum? Quæ de re cum sit inter doctissimos magna diffusio, quis alienum putet ejus esse dignitatis, quam mihi quisque tribuit, quid in omni munere vitæ optimum & verissimum sit exquirere?

An, *Partus ancillæ sine in fructu habendus*, disserteret inter principes civitatis, P. Scævola, M. Manilius, ab hisque M. Brutus dissentiet: quod & acutum genus est, & ad usum civium non inutile: nosque ea scripta reliquaque ejusdem generis & legimus libenter, & legemus: hæc, quæ vitam continent omnem, negliguntur? Nam, ut sint illa vendibilia, hæc uberiora certe sunt. Quamquam id quidem licebit iis existimare, qui legerint.

Nos autem hanc omnem quætionem de finibus bonorum & malorum fere a nobis explicatam esse iis literis arbitramur, in quibus, quantum potuimus, non modo quid nobis probaretur, sed etiam quid a singulis philosophiæ disciplinis dicere-tur, persecuti sumus.

O 2

V. Ut

¹¹ Partus ancillæ sine in fructu habendus J pertinet. Sed Bruti sententia obtrinit, fructuancionem in eo locum non habere. Vide his & Justinianus Inst. lib. II. Tit. I. leg. 37. Davius.

V. Ut autem a facillimis ordiamur, prima veniat in medium Epicuri ratio, quæ plerisque notissima est: quam a nobis sic intelliges expositam, ut ab ipsis, qui eam disciplinam probant, non soleat accuratius explicari. Verum enim invenire volumus, non tanquam adversarium aliquem convincere. Accurate autem quondam a L. Torquato¹², homine omni doctrina erudito, defensa est Epicuri sententia de voluptate; a meque ei responsum, cum G. Triarius¹³, in primis gravis & doctus adolescens, ei disputationi interesset. Nam cum ad me in Cumannum¹⁴ salutandi causa uterque venisset, pauca primo inter nos de literis, quarum summum erat in utroque studium; deinde Torquatus: Quoniam nacti te, inquit, sumus aliquando orisum, certe audiam, quid sit, quod Epicurum nostrum non tu quidem oderis, ut fere faciunt, qui ab eo dissentiant, sed certe non probes, eum, quem ego arbitror unum vidisse verum, maximisque erroribus hominum animos liberavisse, & omnia tradidisse, quæ pertinerent ad bene beateque vivendum. Sed existimo, te, sicut nostrum Triarium, minus eo delectari, quod ista Platonis, Aristotelis, Theophrasti orationis ornamenta neglexerit. Nam illuc quidem adduci vix possum, ut ea, quæ senserit ille, tibi non vera videantur.

Vide quantum, inquam, fallare Torquate. Oratio me infitius philosophi non offendit. Nam & complectitur verbis, quod vult; & dicit plane, quod intelligam: & tamen a philosopho, si afferat eloquentiam, non asperner; si non habeat, non admodum flagitem. Re mihi non æque satisfacit, & quidem locis pluribus. Sed quot homines, tot sententia. Falli igitur possumus. Quamobrem tandem, inquit, non satisfacit? te enim iudicem æquum puto: modo, quæ dicat ille, bene noris. Nisi mihi Phædrum, inquam, mentitum aut

Zeno-

¹² L. Torquato] Filio L. Manlii Torquati, qui consul fuit cum L. Aurelio Cottæ, altero anno ante Ciceronem consulem. Hic bis accusavit P. Syllam; semel ambitus, & condemnavit: deinde majestatis, quod Catilinariæ conjurationis particeps fuisset; qua in causa Syllam Cicerò defendit. *Movers*.

¹³ Triarius] In quo errat Seb. Corradus (in Bruto, cap. 76.) qui, quod plena se-

nectus fuisse dicitur illius oratio, senem ex eo significari putat: ideoque non esse eundem, qui hic adolescens vocetur. Cum revera hoc Cicero, tamquam admirabile, proponat, fuisse Triarii in illa ætate, nempe in adolescentia, plenam senectutis, id est, senilis gravitatis orationem. *Idem*.

¹⁴ In Cumannum] Acad. l. 1.

Zenonem putas, (quorum utrumque audivi, cum mihi nihil sane præter sedulitatem probarent) omnes mihi Epicuri sententiæ satis notæ sunt. Atque eos, quos nominavi, cum Attico nostro frequenter audivi; cum miraretur ille quidem utrumque, Phædrum autem etiam amaret: quotidieque inter nos ea, quæ audiebamus, conferebamus: neque erat unquam controversia, quid ego intelligerem, sed quid probarem.

VI. Quid igitur est, inquit? Audire enim cupio, quid non probes. Principio, inquam, in physicis, quibus maxime gloriatur, primum totus est alienus. Democrito adjicit perpauca mutans, sed ita, ut ea, quæ corrigere vult, mihi quidem depravare videatur. Ille atomos, quas appellat, id est, corpora individua, propter soliditatem censet in infinito inani, in quo nihil nec summum, nec infimum, nec medium, nec ultimum, nec extremum sit, ita ferri, ut concursu inter se cohærescant: ex quo efficiantur ea, quæ sint, quæque cernantur, omnia: eumque motum atomorum nullo a principio, sed ex æterno tempore intelligi convenire. Epicurus autem, in quibus sequitur Democritum, non fere labitur. Quanquam utriusque cum multa non probo, tum illud in primis, quod, cum in rerum natura duo querenda sint, unum, quæ materia sit, ex qua quæque res efficiatur; alterum, quæ vis sit, quæ quidque efficiat: de materia disseruerunt, vim & causam efficiendi reliquerunt. Sed hoc commune vitium: illæ Epicuri propriæ ruinæ. Censet enim, eadem illa individua & solida corpora ferri suo deorsum pondere ad lineam: hunc naturalem esse omnium corporum motum. Deinde ibidem homo acutus, cum illud occurreret, si omnia deorsum e regione ferrentur, &, ut dixi, ad lineam, nunquam fore, ut atomus altera alteram posset attingere: itaque attulit rem commentitiâ: declinare dixit atomum perpaulum: quo nihil posset fieri minus. Ita effici complexionem, & copulationem, & adhæsitaciones atomorum inter se: ex quo efficeretur mundus, omnesque partes mundi, quæque in eo essent. Quæ cum res tota ficta sit pueriliter, tum ne efficit quidem quod vult. Nam & ipsa declinatio ad libidinem fingitur,

gitor, (ait enim declinare atomum sine causa: quo nihil turpius physico, quam fieri sine causa quidquam dicere) & illum motum naturalem omnium ponderum, ut ipse constituit, e regione inferiorem locum petentium, sine causa eripuit atomis: nec tamen id, cujus causa hæc finxerat, assecutus est. Nam si omnes atomi declinabunt, nullæ unquam cohaerescunt: sive aliæ declinabunt, aliæ suo nutu recte ferentur: primum erit hoc quasi provincias atomis dare, quæ recte, quæ oblique ferantur: deinde eadem illa atomorum, in quo etiam Democritus hæret, turbulenta concursio hunc mundi ornatum efficere non poterit. Ne illud quidem physici est, credere aliquid esse minimum. Quod profecto nunquam putavisset, si a Polyeno, familiari suo, geometriam discere maluisset, quam illam etiam ipsum deducere. Sol Democrito magnus videtur, quippe homini erudito, in geometriaque perfecto. Huic bipedalis fortasse: tantum enim esse censet, quantus videtur, vel paulo aut majorem, aut minorem. Ita quæ mutat, ea corrumpit: quæ sequitur, sunt tota Democriti. Atomis, inane, imagines, quæ idola nominant, quorum incurfione non solum videamus, sed etiam cogitemus: infinitio ipsa, quam *ἀπειρία* vocant, tota ab illo est: tum innumerabiles mundi, qui & oriantur, & intereant quotidie. Quæ etsi mihi nullo modo probantur: tamen Democritum laudatum a cæteris, ab hoc, qui cum unum secutus est, nollem vituperatum.

VII. Jam in altera philosophiæ parte, quæ est quaerendi ac differendi, quæ *λογική* dicitur, iste vester plane, ut mihi quidem videtur, inermis ac nudus est. Tollit definitiones: nihil de dividendo ac partiendo docet: non, quo modo efficiatur, concludaturque ratio, tradit: non, qua via captiosa solvantur, ambigua distinguantur, ostendit. Judicia rerum in sensibus ponit: quibus si semel aliquid falsi pro vero probatum sit, sublatum esse omne judicium veri & falsi putat.

In tertia ¹⁵ vero parte, quæ est de vita & moribus, in consi-

¹⁵ In tertia vero parte &c.] Hoc totum, eo in tertia vero parte &c. usque ad consi- quod reperitur in libris vulgatis, ab hoc lo- mat &c. non reperit in libris nostris manu-

firmitate finis, nil generosum sapit, atque magnificum. Confirmat illud vel maxime, quod ipsa natura, ut ait ille, adsciscat & reprobet, id est, voluptatem & dolorem. Ad hæc, & quæ sequamur, & quæ fugiamus, refert omnia. Quod quanquam Aristippi est, a Cyrenaicisque melius liberiusque defenditur: tamen ejusmodi esse judico, ut nihil homine videatur indignius. Ad majora enim quædam nos natura genuit & conformavit, ut mihi quidem videtur. Ac fieri potest, ut errem: sed ita profus existimo, neque eum Torquatium ¹⁶, qui hoc primum cognomen invenit, aut torquem illum hosti detraxisse, ut aliquam ex eo perciperet corpore voluptatem, aut cum Latinis tertio consulatu confixisse apud Vesperim propter voluptatem. Quod vero securi filium percusserit, privavisse se etiam videtur multis voluptatibus, cum ipsi naturæ patrioque amoris prætulit jus majestatis atque imperii.

Quid? L. Torquatus ¹⁷, is, qui consul cum Cn. Octavio fuit, cum illam severitatem in eo filio adhibuit, quem in adoptionem D. Silano emancipaverat, ut eum, Macedonum legatis accusantibus, quod pecunias prætorem in provincia cepisse arguerent, causam apud se dicere juberet, reque ex utraque parte audita, pronuntiaret, eum non talem videri fuisse in imperio, quales ejus majores fuissent: & in conspectum suum venire vetuit: numquid videtur tibi de voluptatibus suis cogitavisse? Sed ut omittam pericula, labores, dolorem etiam, quem optimus quisque pro patria & pro suis suscipit, ut non modo nullam capiet, sed etiam prætereat omnes volupta-

scriptis: quæ creditibile est a dæsto aliquo esse abuta. Nam cum certum sit, hic aliquid deesse in libris manuscriptis, neque difficile admodum sit, quid deest, conjicere hoc totum ille, quisquis fuit, non inepte supplevit: nisi forte in alio meliore exemplari reperitur. Ego in nostris libris manuscriptis non reperi, neque ullam reperi lacunam. Lambin. Vetus exemplar quo usi sumus, ea verba non habebat: vera tamen esse videntur. Sed adhuc quædam desiderari, verba quæ sequuntur satis indicant: ea enim apte cum illis non coherent. Morelius.

¹⁶ Etenim Torquatium] Q. Claudius Quadrigrarius, cujus verba, quibus hanc histo-

riam retulit in literas, leguntur apud Gellium cap. 13. lib. IX. paravit hoc contigisse anno ab U. C. CCCLXXXVI. M. Furio Camillo quintum dictatore: ut testis est Livius lib. VI. extremo. Ipse autem lib. VII. Livius decem haud minus post annos. Idem tamen narrat id factum C. Sulpitio & C. Licinio Calvo cons. dictatore T. Quintio Penno: id est, sex annis posterius. Considera per otium. Murel.

¹⁷ L. Torquatus] Lego T. Torquatus ex lapidibus Capiteolinis, e Valerio lib. V. cap. 8. e libro LIV. epit. Livii. Idem.

Vide & Val. Max. lib. VI. cap. 3.

luptates; dolores denique quovis suscipere malit, quam deferere ullam officii partem: ad ea, quæ hoc non minus declarant, sed videntur leviora, veniamus.

Quid tibi, Torquate? quid huic Triario literæ, quid historia cognitioque rerum, quid poetarum evolutio, quid tanta tot versuum memoria voluptatis affert? Nec mihi illud dixeris: Hæc enim ipsa mihi sunt voluptati; & erant illa Torquatis. Nunquam hoc ita defendit Epicurus: neque vero tu, aut quisquam eorum, qui aut sciret aliquid, aut ista didicisset. Et, quod quaeritur sæpe, cur tam multi sunt Epicurei: sunt aliæ quoque causæ: sed multitudinem hoc maxime allicit, quod ita putat dici ab illo, recta & honesta quæ sint, ea facere ipsa per se lætitiæ, id est, voluptatem. Homines optimi non intelligunt totam rationem everti, si ita se res habeat. Nam si concederetur, etiam si ad corpus nihil referatur, ista sua sponte & per se esse jucunda; per se esset & virtus, & cognitio rerum, quod minime ille vult, expetenda. Hæc igitur Epicuri non probo, inquam. De cætero, vellem equidem aut ipse doctrinis fuisset instructior, (est enim, quod ita tibi videri necesse est, non satis politus iis artibus, quas qui tenent eruditi appellantur) aut ne deterruisset alios a studio. Quanquam te quidem video minime esse deterritum.

VIII. Quæ cum dixissem, magis ut illum provocarem, quam ut ipse loquerer, tum Triarius lenitèr arridens, Tu quidem, inquit, totum Epicurum pæne e philosophorum choro sustulisti. Quid ei reliquisti, nisi te, quoquo modo loqueretur, intelligere, quid diceret? Aliena dicit in physicis, nec ea ipsa, quæ tibi probarentur. Si qua in his corrigere voluit, deteriora fecit. Disserendi artem nullam habuit. Voluptatem cum summum bonum diceret, primum in eo ipso parum vidit: deinde hoc quoque alienum: nam ante Aristippus; & ille melius. Addidisti ad extremum, etiam indoctum fuisse.

Fieri, inquam, o Triari, nullo pacto potest, ut non dicas, quid non probes ejus, a quo dissentias. Quid enim me pro-

prohiberet Epicureum esse, si probarem quæ ille diceret? cum præsertim illa perdiscere ludus esset. Quamobrem dissentientium inter se reprehensiones non sunt vituperandæ. Maledicta, contumeliæ, tum iracundiæ, contentiones, concertationesque in disputando pertinaces, indignæ mihi philosophia videri solent.

Tunc Torquatus, Prorsus, inquit, assentior. Neque enim disputari sine reprehensione, nec cum iracundiâ aut pertinaciâ rectè disputari potest. Sed ad hæc, nisi molestum est, habeo quæ velim. At me, inquam, nisi te audire vellem, censeres hæc dicturum fuisse? Utrum igitur percurri omnem Epicuri disciplinam placet: an de una voluptate quaeri, de qua omne certamen est? Tuo vero id quidem, inquam, arbitratu. Sic faciam igitur, inquit: unam rem explicabo, eamque maximam. De physicis alias: & quidem tibi & declinationem istam atomorum, & magnitudinem solis probabo, & Democriti errata ab Epicuro reprehensa & correctæ permulta. Nunc dicam de voluptate; nihil scilicet novi, ea tamen, quæ te ipsum probaturum esse confidam. Certe, inquam, pertinax non ero: tibi que, si mihi probabis ea, quæ dices, libenter assentiâr. Probabo, inquit: modo ista sis æquitate, quam ostendis. Sed uti oratione perpetua malo, quam interrogare, aut interrogari. Ut placet, inquam. Tunc dicere exorsus est.

IX. Primum igitur, inquit, sic agam, ut ipsi auctori hujus disciplinæ placet: constituam, quid & quale sit id, de quo quaerimus: non quod ignorare vos arbitrer; sed ut ratione & via procedat oratio. Quaerimus igitur, quid sit extremum, quid ultimum bonorum. Quod omnium philosophorum sententia tale debet esse, ut ad id omnia referri oporteat: ipsum autem nusquam. Hoc Epicurus in voluptate ponit, quod summum bonum esse vult; summumque malum, dolorem: idque instituit docere sic: „Omne animal, simul „atque natum sit, voluptatem appetere, eaque gaudere ut „summo bono: dolorem aspernari, ut summum malum, & „quantum possit, a se repellere: idque facere nondum de-

pravatam, ipsa natura incorrupte atque integre judicante. Itaque negat opus esse ratione, neque disputatione, quam ob rem voluptas expetenda, fugiendus dolor fit. Sentiri hoc putat, ut calere ignem, nivem esse albam, dulce mel: quorum nihil oporteret exquisitis rationibus confirmare: tantum satis esse admonere. Interesse enim inter argumentum conclusionemque rationis, & inter mediocrem animadversionem atque admonitionem: altera occulta quædam & quasi involuta aperiri: altera prompta & aperta judicari. Etenim quoniam, detractis de homine sensibus, reliqui nihil est: necesse est, quid ¹⁸ aut ad naturam aut contra fit, a natura ipsa judicari. Ea quid percipit, aut quid judicat, quo aut petat, aut fugiat aliquid, præter voluptatem & dolorem?

Sunt autem quidam e nostris, qui hæc subtilius velint tradere, & negent satis esse, quid bonum sit, aut quid malum, sensu judicari: sed animo etiam ac ratione intelligi posse, & voluptatem ipsam per se esse expetendam, & dolorem ipsum per se esse fugiendum. Itaque ajunt hanc quasi naturalem atque instam in animis nostris inesse notionem, ut alterum esse appetendum, alterum aspernandum sentiamus. Alii autem (quibus ego assentior) cum a philosophis compluribus per multa dicantur, cur nec voluptas in bonis sit numeranda, nec in malis dolor, non existimant oportere nimium nos causæ confidere, sed & argumentandum, & accurate differendum, & rationibus conquistis de voluptate & dolore disputandum putant.

X. Sed ut perspiciatis, unde omnis iste natus sit error voluptatem accufantium, doloremque laudantium, totam rem aperiam: eaque ipsa, quæ ab illo inventore veritatis & quasi architecto beata vitæ dicta sunt, explicabo. Nemo enim ipsam

¹⁸ Quid aut ad naturam, aut contra fit?]
 Rectius (ut puto) legendum est, quid aut ad naturam aptum, aut contra fit: nullis enim exemplis adductis probant interpretes voces, ad naturam, significare secundum naturam, licet eas ita interpretentur. *Peve.*
 Perclarum enim ab eo munus accipi. *Conjecturales in Ciceronis Philosophica Emendatione*, hætenus ineditas. Pro quibus magnas

ipsi gratias ago, literati habebunt immortales: adeo in illis multa sunt animadversiones: & nitide explicata, quibus ægre caruit hætenus Cicero. & hæc abundabit editio, doctissimi Pearcei opibus locupletata. Agnoscent sane lectores non frustra esse, quæ de illius eruditione ac judicio in Præfatione posui. *Olivetus.*

ipsam voluptatem, quia voluptas sit, aspernatur, aut odit; aut fugit; sed quia consequuntur magni dolores eos, qui ratione voluptatem sequi nesciunt. Neque porro quisquam est, qui dolorem ipsum, quia dolor sit, amet, confectetur, ad ipsi veli; sed quia nonnunquam ejusmodi tempora incidunt, ut labore & dolore magnam aliquam quærat voluptatem.

Ut enim ad minima veniam, quis nostrum exercitationem ullam corporis suscipit laboriosam, nisi ut aliquid ex ea commodi consequatur? Quis autem vel eum jure reprehenderit, qui in ea voluptate velit esse, quam nihil molestiæ consequatur; vel illum, qui dolorem eum fugiat, quo voluptas nulla pariatur? At vero eos & accusamus, & justo odio dignissimos ducimus, qui, blanditiis præsentium voluptatum deliniti atque corrupti, quos dolores & quas molestias excepturi sint, occæcati cupiditate non provident: similique sunt in culpa, qui officia deserunt mollitia animi, id est, laborum & dolorem fuga. Et harum quidem rerum facilis est & expedita distinctio. Nam libero tempore, cum solita nobis est eligendi optio, cumque nihil impedit, quo minus id, quod maxime placeat, facere possimus, omnis voluptas assumenda est, omnis dolor depellendus. Temporibus autem quibusdam, & aut officiiis debitis, aut rerum necessitatibus sæpe eveniet, ut & voluptates repudiandæ sint, & molestiæ non recusandæ. Itaque earum rerum hic tenetur a sapiente delectus, ut aut rejiciendis voluptatibus majores alias consequatur, aut perferendis doloribus asperiores repellat.

Hanc ego cum teneam sententiam, quid est, cur verear, ne ad eam non possim accommodare Torquatos nostros? quos tu paulo ante cum memoriter, tum etiam erga nos amice & benevole collegisti. Nec me tamen laudandis majoribus meis corrupisti, nec sequirem ad respondendum reddidisti. Quorum facta quemadmodum, quæso, interpretaris? Siccine eos censens aut in armatum hostem impetum fecisse, aut in liberos, aut in sanguinem suum tam crudeles fuisse, nihil ut de utilitatibus, nihil ut de commodis suis cogitent? At id ne feræ quidem faciunt, ut ita ruant, itaque turbent, ut, earum mo-